

Ва ўяўленні многіх сённяшніх чытачоў казкі для дарослых — гэта творы, якія дзецям чытаць катэгарычна забаронена. Згодна з такой логікай, у якасці прыкладу адразу прыходзяць на памяць «Рускія запаветныя казкі», сабраныя А. Афанасьевым, ці «Казкі для дарослых» Адама Глобуса (зразумела, пералік імёнаў далёка не поўны).

Але той, хто спадзяецца знайсці ў апавяданні Генадзя Аўласенкі нешта непрыстойнае, можа расчаравацца: падчас сваіх чарговых сустрэч з вучнямі аўтар (між іншым, хоць і былы ўжо, але настаўнік з больш чым дваццацігадовым стажам) можа смела чытаць альбо пераказваць яго ў любой школьнай аўдыторыі. Зрэшты, як і ў дарослай таксама.

Алесь БАДАК

У рэальным жыцці феям няма месца, але ў казачных гісторыях яны час ад часу ўсё ж сустракаюцца. У тым ліку і лясных...

У адным казачным лесе жылі менавіта такія феі, прычым даволі незвычайныя. Справа ў тым, што казачныя феі дзеляцца на добрых і злых: добрыя заўсёды дапамагаюць людзям, якія трапілі ў бяду; злыя ж, наадварот, усяляк спрабуюць ім нашкодзіць і нават, калі атрымаецца, зусім загубіць.

Феі казачнага лесу, пра які ідзе гаворка, не былі ні добрымі, ні злымі. Дакладней, яны маглі быць, як добрымі, так і злымі, і гэтыя два станы ў лясных феях строга чаргаваліся. І калі сёння такая фея была вельмі добрай і чулай, то ўжо на наступную раніцу яна прачыналася злай і нават бязлітаснай. А потым зноўку становілася добрай... і зноўку злай... Што самае дзіўнае, самі феі не бачылі ў гэтых сваіх пастаянных ператварэннях нічога асаблівага. Проста так спакон веку было заведзена ў гэтым казачным лесе.

Але была сярод гэтых феяў адна, якая ў кожны з «добрых» сваіх дзён вельмі пакутавала праз неабходнасць ужо на наступную раніцу зноўку становіцца злай і бязлітаснай. О, як жа хацелася ёй назаўсёды застацца добрай, як жа яна ў найўных сваіх летуценнях марыла аб тым, што так і адбудзецца аднойчы... Але нічога такога, на жаль, ніколі не адбывалася. А прачнуўшыся раніцай, Фея і сама са смехам успамінала ўчарашнія свае летуценні і нават злосна насміхалася і з іх, і з сябе ўчарашняй. І такое паўтаралася раз за разам, і канца гэтай нават не прадбачылася...

І вось у адзін са сваіх «злых» дзён гэтая Фея, пралятаючы над самымі верхавінкамі дрэў, раптам заўважыла на невялікай лясной палянцы штосьці не зусім звычайнае. Зацікавіўшыся гэтым, Фея спачатку запаволіла імклівы свой палёт, а потым, зрабіўшы над палянкай шырокае паўкола, апусцілася крыху ніжэй...

Што ж яна там убачыла?!

На палянцы пад велічэзным векавым дубам ляжаў нейкі мужчына ў шыкоўным адзенні з парчы і шоўку. Праўда, цяпер адзенне мужчыны было ў многіх месцах разадранае, ды яшчэ і ў шматлікіх крыва-вых плямах.

Непадалёку стаяў, нізка апусціўшы галаву, статны вараны жарабец, таксама ў вельмі дарагой зброі. А побач з ім, над высокай густой травой, грозна ўзвышалася калматая туша велічэзнага дзіка-адзінца, які, як ведала Фея, жыў менавіта ў гэтых месцах і ўжо загубіў нямала паляўнічых, спачатку завабліваючы іх у самы лясны гушчар, а потым нападаючы знянацку. У тоўстай шыі дзіка тырчэў абломак дзіды, побач ляжаў скрываўлены меч.

— Ха-ха-ха! — злосна зарагатала Фея, завісаючы нерухома ў паветры. — Вось і яшчэ адзін ганарлівы чалавечак надумаўся мерацца сіламі з нашым слаўным дзіком! Шкада толькі, што ён схітрыўся ўсё ж нейкім неверагодным чынам адолець зверга, і неба-рака-дзік не зможа нікога з людзей больш загубіць! А яшчэ больш шкада, што чалавечак гэты і сам ужо сканаў, а значыць, я не змагу атрымаць ні з чым не параўнальную асалоду, назіраючы за доўгай і пакутлівай агоніяй гэтага нікчэмнага ганарліўца! Хоць, з іншага боку...

Фея падляцела бліжэй і ўбачыла, што пад дубам ляжыць не сталы мужчына, а зусім малады яшчэ чалавек, нават юнак... І юнак гэты ўсё яшчэ падае нейкія, хоць і вельмі слабыя, прыкметы жыцця. Потым Фея ўзняла галаву і з трывогай паглядзела на сонца, якое амаль напалову паспела ўжо схавання сярод густых верхавін дрэў.

— Шкада... — у задуменні прагаварыла Фея і, уздыхнуўшы, дадала: — Як жа шкада, што надыходзіць вечар і мне трэба тэрмінова вяртацца дадому, а так і не прычыніўшы гэтай гора-паляўнічаму аніякай дадатковай шкоды! Але раны ягоныя, здаецца, і так смяротныя, а значыць, чалавек гэты сканае яшчэ да таго, як сонечныя промні пазалоцяць верхавіны дрэў заўтра раніцай. І мая дурнеўшая другая палова, хоць і пажадае нейкім чынам дапамагчы недарэку, абавязкова спозніцца з гэтым сваім ганебным жаданнем!

І Фея таропка паляцела прэч, прыкладаючы ўсе намаганні, каб паспець у сваё жытло яшчэ да таго моманту, як сонца канчаткова схавецца за гарызонтам. Па строгіх зако-

нах нашай казкі аніводнай феі нельга было знаходзіцца за межамі свайго жытла пасля надыходу цемры, бо тады з ёй павінна было здарыцца штосьці вельмі і вельмі жудаснае. Што менавіта павінна было здарыцца, гэтага не ведаў ніхто з феяў, але ўсе яны надта баяліся начной цемры. Да такой ступені баяліся, што кідаліся ў ложкі, захуваліся ў коўдры і спрабавалі заснуць яшчэ задоўга да яе поўнага надыходу.

А раніцай, прачнуўшыся ўжо добрай, Фея ўспоміла раптам пра тое, што на адной з лясных палянак знаходзіцца паранены юнак, з перадсмяротных пакут якога яна ўчора так злосна пацяшалася.

«А раптам ён яшчэ жывы?! — падумала Фея, таропка пакідаючы сваё жытло. — Раптам я яшчэ хоць чымсьці змагу яму дапамагчы?!»

Трэба адзначыць, што ўсе гэтыя феі выдатна разбіраліся ў лекавых уласцівасцях кожнай з лясных раслін: як тых, што вылечваюць усе без выключэння хваробы, так і смяротна небяспечных для чалавека. Проста

Генадзь Аўласенка

ў розныя дні феі па-рознаму маглі выкарыстоўваць гэтыя свае веды: як на карысць, так і на шкоду людзям...

Але цяпер, спяшаючыся на лясную палянку, на якой пад векавым дубам ляжаў паранены юнак, Фея шукала толькі тыя расліны, з дапамогай якіх можна было загіць самую цяжка, нават смяротныя раны...

— Толькі б ён яшчэ не памёр! — шаптала пры гэтым Фея. — Толькі б мне паспець!

І яна паспела, і з вялікай радасцю змагла пераканана ў тым, што юнак усё яшчэ жывы, хоць і вельмі ослаб за папярэднюю ноч. І Фея адразу ж прынялася за лячэнне, а паколькі зёлкі, якія яна паспела сабраць за час свайго імклівага палёту, і на самой справе валодалі выключнымі гаючымі ўласцівасцямі, дзесьці бліжэй да вечара яе намаганні нарэшце пачалі прыносіць свой плён. Страшэнныя рваныя раны на целе юнака зніклі без следу; ледзь прыкметнае, перарывістае дыханне ягонае зноўку стала роўным і глыбокім; белы, нібыта абцярушаны мелям твар юнака прыкметна паружавеў...

А крыху пазней хлопец расплюшчыў вочы, крыху прыўзняў галаву і з непаразуменем аглядзеўся вакол.

— Дзе я?! — усклікнуў ён, ускокваючы на ногі. — Што са мной адбылося?

Тут ён убачыў каня, які, ускінуўшы галаву, радасна заіржаў.

— Ах ты мой Варанок! — ласкава прашаптаў юнак, падыходзячы да жарабца і пшчотна праводзячы далонню па ягонай гладкай шыі. — Ты не кінуў мяне, як усе астатнія! А вось і дзік, якога я паспеў усё ж забіць перад тым, як канчаткова страціць прытомнасць...

Тут юнак змоўк і пачаў уважліва аглядаць сваё разадранае, скрываўленае адзенне.

— Кроў... — здзіўлена шаптаў ён пры гэтым. — І тут кроў! Столькі крыві, а на целе аніводнай драпіны! Але ж гэта немагчыма, так не павінна быць, бо я ж памтаю, як жудасныя іклы гэтай лясной пачвары літаральна раздзіралі маё цела, як лілася кроў са шматлікіх ран...

Тут юнак азірнуўся і ўбачыў нарэшце Фею, што стаяла непадалёку і ўсё яшчэ трыма-ла ў далонях непатрэбныя ўжо травы-зёлкі.

Яна разумела, што лішня тут, што ёй трэба знікаць, і знікаць неадкладна... Але чамусьці не магла нават з месца скрануцца і ўсё працягвала стаяць нерухома і глядзець на прыгожага юнака.

І юнак таксама глядзеў на яе нейкі час моўчкі, а потым падышоў амаль ушчыль-ную.

— Гэта ты выратавала мяне, мілая дзяўчына? — спытаўся ён і адразу ж, не чакаючы нават адказу, дадаў: — Калі б ты толькі ведала, якая ты прыгожая!

Фея і на самой справе была вельмі прыгожая, але да гэтага моманту яна аб тым не тое каб не ведала, проста не задумвалася. І вось цяпер нечакана адчула, як аглушальна затрымцела, застудала сэрца ў грудзях, як нейкая дзіўная салодкая стома ахапіла раптам усю яе без астатку.

— Паўтары гэта яшчэ раз! — прашаптала Фея ціха, ледзь чутна. — І скажы мне, хто ты такі?..

— Ты вельмі прыгожая, мілая дзяўчына! — паслухмяна паўтарыў юнак. — Ты наогул куды прыгажэйшая за ўсіх тых прыгажунь, якіх мне пашчасціла бачыць хоць калі! Што ж тычыцца мяне, то я каралевіч, сын уладара ўсёй гэтай краіны, а значыцца, і вашага лесу таксама. І яшчэ я вельмі хачу, каб ты згадзілася стаць маёй жонкай!

Ён змоўк у чаканні адказу, але Фея так нічога яму і не адказала.

— Калі ты з нейкай прычыны не жадаеш пакідаць свой лес і ехаць са мной у каралеўскі палац, то я згодны назаўсёды застацца з табой тут, у лесе! — з гарачнасцю усклікнуў юнак. — Я адракуся ад тытула каралевіча на

карысць свайго малодшага брата, я адракуся ад усяго, што звязвае мяне з мінулым, толькі б заўсёды быць з табой, размаўляць, проста бачыць цябе... Бо я закахаўся ў цябе з самага першага погляду!

Тут Фея ўзняла галаву і паглядзела на сонца.

— Не гавары так! — закрывала яна з трывогай і нават са спалохам. — Бо гэта... гэта проста немагчыма! Лепш сядзі на свайго каня і скачы прэч адсюль! Скачы як мага хутчэй, бо калі ты зараз жа не пакінеш мяне, то ўжо заўтра раніцай з табой можа здарыцца вялікая бяда! І яна абавязкова здарыцца, і я ніколі потым не дарую сабе гэтага... — прашаптала Фея напрыканцы і заплакала.

— Самая вялікая бяда можа здарыцца са мной толькі ў тым выпадку, калі я пакіну цябе цяпер і ніколі ўжо больш не ўбачу! — прашаптаў у адказ каралевіч. — Бо я не змагу жыць без цябе, так моцна я цябе кахаю!

І ён, падышоўшы да Феі ўшчыльную, пшчотна яе абняў. А Фея, зірнуўшы яшчэ раз у бок сонца, адчула раптам, што ёй вельмі не хочацца вяртацца дадому, каб звычайна схавання там пад коўдрай ад бязлітаснай начной цемры. Дык ці не лепей будзе, калі цемра гэтая загубіць яе яшчэ да таго, як яна зноўку пачне ператварацца ў хцівую і бязлітасную фурыю?!

— Пацалуй мяне! — прашаптала Фея, праводзячы тужлівым поглядам залацісты сонечны дыск, што знікаў паміж дрэў. — Мяне ніхто ніколі яшчэ не цалаваў...

А потым сонца зайшло канчаткова, у лесе запанавала поўная цемра. А з Феяй нічога благага так і не здарылася. Яна ўсё яшчэ была жывой і, што яшчэ больш дзіўна, па-ранейшаму заставалася добрай. І нават калі зноўку надшыла раніца і сонца напоўніла сваімі пшчотнымі промнямі маленькую лясную палянку, нічога не змянілася...

«Няўжо гэта цяпер назаўсёды? — узрадавана падумала Фея. — Няўжо збылася ўсё ж мая самая запаветная мара? І як добра, што цемра гэтая застала мяне сёння, а не ўчора! Цікава, я тады б так і засталася злай назаўсёды?»

Але пра падобны варыянт развіцця падзей Феі не хацелася нават думаць.

■ Экслібрыс «Звяды»

ДЗЁРЗКАСЦЬ ЦІ МУДРАСЦЬ?

Алена Стэльмах. Дуб і крумкач. — Мінск: Звязда, 2016. — 24 с.

Калі меркаваць па колькасці старонак у гэтым выданні, то можа падацца, што перад намі — кніга для дзяцей. Але гэта цалкам памылковае сцверджанне. Грунтоўнасць твора не залежыць ад яго аб'ёму.

Таму зусім не дзіўна, што ў выданні такой маленькай формы чытач пазнаёміцца з надзвычай глыбокай філасофскай казкай.

Памятаеце «Казкі жыцця» Якуба Коласа, у якіх класік у вобразах дрэў, раслін, жывёл зашыфраваў адвечныя законы чалавечага існавання, расказаў гісторыі з ледзь не біблейскай глыбінёй і шматсэнсоўнасцю? Кожная з тых казак — зразумелая хутчэй даросламу, чым дзіцяці, — у маленечкім аб'ёме змяшчала расповед даўжынёй у вечнасць, сімвалы з якога можна інтэрпрэтаваць амаль бясконца. Вось і Алена Стэльмах, раскажваючы гісторыю сваркі-супрацьстаяння дуба і крумкача, мае на ўвазе зусім не свет прыроды.

Асаблівай увагі заслугоўвае і форма прадстаўлення казкі «Дуб і крумкач». Думаецца, што гэтая кніга — прыклад выдання, дзе на вокладцы побач з імем аўтара мусяць стаяць імя мастака. Так, гэта сатворчасць пісьменніка і мастака Уладзіміра Лукашыка. Менавіта ён візуальна прадставіў беларускія вобразы, пададзеныя ў казцы, у традыцыйнай беларускай форме. Тут усё цалкам дарэчнае: і выбар колераў — чырвоны сімвалізуе жыццёвую сілу, нават жорсткасць, а белы — чысціню, мудрасць і беззаганнасць; і падыход да аздаблення з выкарыстаннем традыцыйнага мастацтва выцінанкі, надзвычай распаўсюджанага ў нашых продкаў; нават шрыфт падабраны так, каб падавалася, што перад намі — старажытны тэкст, напісаны рунамі. Ды і сама кніга хутчэй можа ўспрымацца як таленавіта створаны арт-аб'ект, здатны не толькі стаяць на кніжнай паліцы, але і ўпрыгожыць, напрыклад, працоўны стол ці заняць сваё месца ў гасцёўні. Яе вокладка раскладаецца і ўтварае адметную і цэласную кампазіцыю.

Але вернемся да зместу казкі. Што важней — знешняя прыгажосць ці мудрасць, назапашаная гадамі і нават стагоддзямі? Што заслугоўвае большай увагі і павагі — спрыт ці ўстойлівасць і трываласць? Ці варта зневажаць таго, хто не такі, як ты, і жыве па зусім іншых прынцыпах? Ды і зрэшты, ці можа мудры прыклад і парада суседа змяніць ваша ўласнае стаўленне да жыцця? Адказы на гэтыя і многія іншыя пытанні — у творы Алены Стэльмах. Натуральна, не адназначныя адказы, выражаныя ў адным-двух сказах, але па-філасофску глыбокія, што падштурхоўваюць чытача да разваг і пошуку ўласных рашэнняў.

Так, сюжэт гэтага твора грунтуецца на супрацьстаянні вобразаў дуба і крумкача. Дзёрзкі малады крумкач здольны нарабіць шуму ў свеце жывёл і птушак, напалохаць сваім спрытам і крыважэрнасцю. А дуб — уважлівы вытрымка, самаахвярнасць, мудрасці і неаб'якавасці да таго, што адбываецца навокал. За яго плячыма — багатая жыццёвая гісторыя, поўная як шчаслівых, смешных момантаў, так і страшных трагедый. Ці пераканае дуб крумкача ў памылковасці яго легкадумнага погляду на жыццё і несправядлівасці абвінавачванняў у бескарыснасці дуба, ці зробіць больш мудрым і разважлівым? Адказ — у казцы.

Варта адзначыць і незвычайна багатую мову твора. Аўтарка не скупіцца на яскравыя эпітэты і параўнанні, не шкадуе метафар. Гэта ж казка! Яна мусяць быць не толькі глыбокай і вобразнай, але і прыцягальнай па гучанні.

Дарэчы, казка, што «Дуб і крумкач» — твор толькі для дарослых, — не зусім правільна. Думаецца, яго можна чытаць і перачытваць з дзецьмі, разам разважаць і пра сюжэт твора, і пра жыццё.

Марына ВЕСЯЛУХА.
vesialuha@zviazda.by